

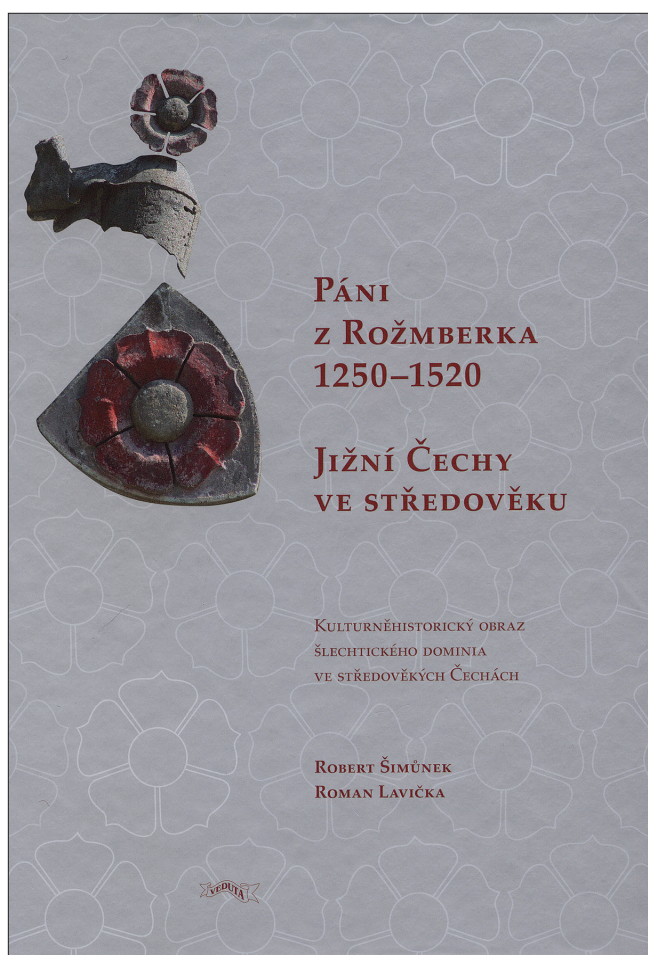
RECENZE

ROBERT ŠIMŮNEK – ROMAN LAVIČKA, PÁNI Z ROŽMBERKA 1250–1520: JIŽNÍ ČECHY VE STŘEDOVĚKU. KULTURNĚHISTORICKÝ OBRAZ ŠLECHTICKÉHO DOMINIA VE STŘEDOVĚKÝCH ČECHÁCH

Vydal Bohumír NĚMEC – Veduta. České Budějovice 2011, 340 s.

V poslední době dochází k výraznému rozvoji studia šlechtických rodů, což odráží i nově vzniklé, tematicky vyhraněné edice. Od roku 2000 přibýlo už několik desítek monografií o celých klanech, jednotlivých rodových odnožích či konkrétních urozených osobách. Po stránce metodické i koncepční se jedná o dosti rozmanitou publikační produkci. Po stránce žánrové naprosto dominují práce biografického typu. Autoři se tedy většinou soustředí na sběr životopisných dat, která na chronologické ose více či méně umně zasazují do politického a vojenského koloběhu dané doby. Někteří badatelé propadnou luštění genealogických vazeb natolik, že čtenář se pak doslova musí prokousávat faktograficky hutnými pasážemi, jejichž obsah bezprostředně zapomene. Některé publikace jsou doprovázeny obrazovou přílohou, která ale slouží toliko k vizuálnímu zpestření potištěného papíru. Takřka všichni autoři sáhnou po dokumentaci z nedávno vydaných encyklopedií panských sídel, z nichž vyberou několik půdorysů a hmotových rekonstrukcí hradů, zámků či tvrzí. Druhá volba padne na heraldické památky, většinou pečete a náhrobníky. A stereotypně pak pořídí výběr několika snímků měst, kostelů či třeba klášterů, které jsou nějak spjaty s historií toho kterého rodu či osoby. Tím je většinou jen naznačen možný přesah ke kulturní historii. Mnohem více prostoru čestí historici tradičně věnují sídelním a hospodářským dějinám, resp. rekonstrukci a vývoji jednotlivých majetkových držav. Na první pohled je tedy zřejmé, že referovaná kniha o rožmberském dominiu ve středověku představuje výjimečný počín. Což ovšem platí jen pro medievistiku. Za připomenutí stojí pozoruhodné výsledky okruhu badatelů kolem Václava Bůžka, kteří se od 90. let 20. století soustředěně zabírají kulturními dějinami raně novověké šlechty.

Autory načrtnutý kulturněhistorický obraz středověkého rožmberského dominia vychází z dostupného, ovšem výběrově pojednaného fondu pramenů, které se pro dané období dochovaly v neobyčejně široké typové škále i v poměrně velkém množství, v některých případech se jedná o skutečné unikáty. Zvolený studijní materiál je dvojího druhu: koncepce výkladu se opírá o výpovědi nejrozličnějších dobových písemností, které pak docházejí konfrontace se svědectvím pramenů hmotných, mezi nimiž dominují architektonické památky. Název knihy slibuje více, než kam autoři při svém dlouhodobém studiu v současnosti postoupili. Všestranné zhodnocení všech upotřebitelných pramenů by si ostatně vy-

žádalo široký badatelský kolektiv reprezentující několik společenskovědních oborů. Autory ke spolupráci svedl zájem o středověké stavby, zvláště sakrální. Historik R. Šimůnek a historik umění R. Lavička skrze několik příkladových (dilem společných) studií už sladili okruh klíčových otázek, terminologii i samu koncepci kulturněhistoricky orientovaného výzkumu. Mám však dojem, že po několika letech vzájemné spolupráce, byť neobyčejně produktivní, ještě nenazrál čas na syntetizující práci o sakrální architektuře, natož na celistvý kulturněhistorický obraz obrovského dominia v tak širokém časovém rámci. Autoři

jsou si toho samozřejmě vědomi, v úvodu sami upozorňují na nevyvážený ráz pojednávané látky.

Nesourodným dojmem působí koncepce knihy, jež sestává ze dvou víceméně samostatných oddílů. Z nich první systematicky, tím pádem místy dosti toporně představuje jednotlivé charakteristické segmenty (sub)kultury panského stavu. Úvodní kapitoly ve zkratce přibližují politické a hospodářské strategie členů magnátského rodu, jak se projevy v budování rozsáhlého dominia, získávání postů v zemské, dvorské a církevní hierarchii a také v rámci navazování příbuzenských vazeb. Poté následují obsáhlejší pasáže o rožmberských rezidencích (zvláště hradech), klášterech (nekropolích), vzdělanosti a kulturním mecenátu a cíleně pěstované rodové tradici. Domyšlené jsou především pasáže o vizuálních způsobech prezentace společenského postavení a příbuzenských vazeb.

Ač první oddíl obsahuje řadu inspirativních nápadů, výklad trpí jednostranným pohledem právě u těch problémových okruhů, v nichž bychom očekávali hlavní těžiště knihy. Autoři se pouští na velice tenký led zvláště při interpretaci hradní architektury. Až příliš zkratkovitě ji hodnotí z pohledu historika odkázaného na několik málo dobových zmínek. Konkrétní lokality pak uspěchaně zasazují do obecných výkladových rámců, třebaže dnes o nich víme jen velice málo. Využitelné zprávy o opevněných rezidencích jsou kusé a nerovnoměrně rozprostřené v čase. A hlavně si připomeňme, že i po čtyřiceti letech zůstává prakticky jediným zdrojem poznatků o stavebním vývoji dvou nejdůležitějších (resp. nejlépe dochovaných) rožmberských hradů – Helfenburka a Dívčího Kamene – kompendium D. Menclové. Na tyto dvě lokality autoři nahlíží jako na „mocenské symboly“ stavebníků, přičemž upozorňují na (údajný) nepoměr mezi jejich „stavební podobou a reálnou funkcí“ (s. 79). Nejenže je takový závěr předčasný, ale nejspíš i nepatřičně zjednodušený. Při bližším pohledu zjistíme, že oba hrady prošly několika přestavbami, a to včetně mohutných ústředních paláců. Už kvůli tomu bychom měli obezřetněji hodnotit jejich „reálnou funkci“ – ta se v čase mohla dosti proměňovat, a to natolik rychle, že (ne)naplněné záměry stavebníků nejsme schopni postihnout v dochovaném fondu písemných pramenů. V dispozici ústředních paláců obou jmenovaných hradů dodnes dobře rozpoznáváme několik plnohodnotných obytných jednotek, a proto jejich funkce stěží můžeme vykládat „pouze v rovině symbolické“, jak se autoři domnívají (s. 79).

Sotva kdy bude možné zasadit Helfenburk nebo Dívčí Kámen do patřičného kontextu (nejen) mocenských strategií Rožmberků, ať zakladatelů či jejich potomků. Zkusíme-li si odmyslet těch několik málo písemných zmínek, z nichž vychází názor, že dané hrady představovaly pouhá administrativní centra, pak sotva dospějeme k těmto závěrům. Tím nechci upřednostňovat tu či onu skupinu pramenů, mám toliko pocit, že tentokrát se zkratkovitě interpretuje stavební

podoba hradu v celém období jeho existence. Je sice velice pravděpodobné, že význam Dívčího Kamene v pohusitském období nepřesahoval úroveň administrativního centra. Bylo tomu tak ale od počátku? Na tuto otázku fragmentární písemné prameny uspokojivou odpověď nepodávají. Cesta k alespoň částečnému pochopení smyslu tak náročných, zdánlivě nelogických zakladatelských počínů vede hlavně přes hloubkový průzkum samotné architektury.

Schematický náhled na (prakticky nepoznanou) stavební podobu hradů, které jsou na mnoha místech knihy představovány jako jakési (uvnitř prázdné) vizuální objekty/kulisy mocenských ambicí stavebníků, překvapí o to více, že v druhém oddílu knihy autoři důmyslně rozkrývají mnohovrstevnatou povahu jiné skupiny staveb – kostelů. A právě tato část si zaslouží zvýšenou pozornost, neboť teprve v ní se naplňuje onen v názvu ohlášený kulturně-historický, tedy mezioborový přístup. Kriticky založení autoři se zde úspěšně pokoušejí o ucelený nástin každodenního i svátečního dění kolem kostela jakožto stavby vznikající, následně udržované, zvelebované (přestavované), ovšem i chátrající, v jejímž interiéru i exteriéru se odbývají nejrozličnější sakrální obřady a deklaruje společenské postavení široké skupiny osob a komunit. Zvláště zajímavé, vpravdě objevné jsou pasáže o duchovních správcích a jejich vlivu na podobu kostelů či o jejich komunikaci a konfliktech s farníky a patrony. Badatelé, kteří se na solidní úrovni zabývají výzkumem staveb, už delší dobu zacházejí s dvojicí klíčových pojmů „stavebník – stavitel“, jenže v případě sakrálních objektů si s tímto jednoduchým schématem zcela nevystačíme. Mám dojem, že tuto skutečnost jako první v rámci českého bádání dokázali v plné šíři pochopit R. Šimůnek s R. Lavičkou.

Autoři v dochovaném fondu písemných pramenů našli řadu ojedinělých, mimořádně pozoruhodných zpráv, které umožňují tu podrobněji nahlédnout, tu si utvořit alespoň matný obraz o pravidelně se opakujících obřadech, nebo naopak výjimečných událostech v životě farní obce. Z jednotlivých pramenných střípků skládají základní obrysy sakrálního mikrosvěta jihočeského venkova, které mají v podstatě nadregionální povahu. Detailně se věnují i otázkám ohledně kostela jakožto pevnosti a stavby opatřené militárními (zpravidla nefunkčními) prvky. Přemítají o jejich dekorativní povaze a demonstračním účinu.

Kdo očekává v názvu přislíbený kulturněhistorický obraz šlechtického dominia, bude (částečně) zklamán. Kniha přesto nezapadne, neboť po kapitolách prvního oddílu, někdy zbytečně zahlcených suchopárnou faktografií, nastává zhruba v polovině ostrý zlom – v druhém oddílu autoři nabídlí čtivě podaný, mnoha fakty vyztužený (socio-)kulturněhistorický obraz farního kostela v pozdním středověku. Knize by však prospělo, kdyby její vydání autoři oddálili o několik let a hlavně kdyby se v ní soustředili toliko na sakrální stavby.

JAN KYPTA